

Magyar Történelmi Íjász Társaság

Wilhelm Ákos Sándor–Sudár Balázs

A honfoglalás kori hordtegzek keleti párhuzamai

Budapest

2020

A honfoglalás kori hordtegzek keleti párhuzamai

Hordtegzeknek azt a tegeztípust nevezzük, amely a leajzott íj tárolására, szállítására és védelmére szolgál. Az egyszerű, bőrből varrt, zsákszerű eszköznek az idők folyamán többféle változata alakult ki, a következőkben ezeket tekintjük át.

A hordtegzek létezéséről sokáig nem tudtunk a honfoglalók hagyatékában. Az első régészeti leletek a Kenézlő-farkaszi temető ásatásánál kerültek elő: a 11. (Józsa András, 1914.) és 39. (Fettich Nándor, 1927–1930) sír feltárása során különös alakú, nagyméretű csontlemezekre bukkantak a régészek, amelyek funkcióját ekkor még nem sikerült megfejteni. Jóllehet a későbbiekben több hasonló csontlemez is előkerült (például Tiszaeszlár-Újtelep 2. sír, Jászdózsa, Szentes-Mindszent Koszorús dűlő 2. sír- ez utóbbi Révész László szerint nyíltegez fejét díszíthette), először Fettich Nándor vetette fel 1931-ben, hogy talán íjtegezhez tartozhatnak. 1955-ben azután László Gyula a Nemzeti Múzeum évkönyvében, a *Folia Archaeologica* 7. számában publikálta *A kenézlői honfoglaláskori íjtegez* című cikkét, amelyben – Fettich Nándor korábbi felvetését igazolva – kimutatta, hogy ezek a leajzott íj tárolására, illetve övön való hordására szolgáló tegez szájának védelmére és nyitására szolgáltak. László Gyula rajzos formában rekonstruálta is az egykori tegez szerkezetét, lényegében máig ezt használjuk.

Azóta több honfoglalás kori sírból kerültek elő hasonló csontlemezek a Kárpát-Medencéből, például a Rétközberencs-paromdombi 1. sírből, az Izsák-balázspusztai 1. sírből, az algyői 25. sírből, a Karos-eperjesszögi II. temető 16. sírből, illetve az ukrainai Csernyigov város Sesztovica temetőjéből, a csehországi Libice 191. sírjából, valamint a lengyelországi Przemyśl temető 6. sírjában.

László Gyula feltételezése szerint a hordtegez bőrből készült. Ezt sajnos itthonról előkerült leletekkel nem lehet igazolni, mivel a szerves anyagok a Kárpát-medence talajtani viszonyai közepette a sírokban jobbra elpusztulnak, így ezzel kapcsolatban csak keleti párhuzamokra támaszkodhatunk. Legközelebbi párhuzammal a kaukázusi 8–10. századi alán tegzek szolgálnak (Moscsevaja-Balka, Nyizsnyie-Arkhisz), amelyek vékony bőrből készültek, alakjuk pedig egy elnyújtott, felül nyitott, lefele szűkülő zsákra hasonlít. A Nizsnyie-Arkhisz-i temető sérült hordtegzének a felső része is megmaradt, ez egy másik, szintén vékony bőrből készült keskenyebb zsák, amely az íj hordtegezből kilógó, felső végét burkolta.

A sztyepperégióban és annak tágabban értelmezett környezetében számos hordtegezet is ábrázoló kép maradt fenn, amelyek segíthetnek a magyar leletek jobb értelmezésében. Ezek a 6–10. század között készültek, Kínától a Kárpát-medencéig. Az ábrázolásokon több tegeztípus figyelhető meg.

- I. Az első típus tegzei a 6–7. századi Kínához köthetőek, jelenlétüket talán hszianbeji hatásnak tudhatjuk be. (A hszianbejek egy ÉK-Ázsában élő nomád nép voltak, akik Kína egy részének meghódítása után dinasztiát alapítottak, és jelentős hatással

voltak a kínai harci kultúrára.) E típus a 7. század közepe után eltűnik, csak néhány tudatosan archaizáló kínai ábrázoláson találkozunk vele a későbbiekben. Az ábrázolások szerint az íjak ekkor hosszúak, még nincsen merev szarvuk, leajzva szinte egyenesek. Leajzott állapotban az öv bal oldalára erősített hordtegezben tárolták őket, általában előre döntve. Ezek elnyújtott háromszög alakú zsákok voltak, az íjnak közel a fele kilógott belőlük, és azt valamilyen puhább anyagba, talán vékonyabb bőrbe vagy vászonba csavarták, amelynek felső végét, száját egyszerűen megcsomózták vagy elkötötték. (Adattár: 1–4, 6, 8, 14–16, 20: kínai lovas.)

Példák:

1. Csiujüankang-i sír (6. század közepe)
2. Lo Zsuj sírja (570)
3. Hszü Hszenhsziu sírja (571)
4. Csangle hercegnő sírja (7. század közepe)
5. Jan Liben: „Vadászat” (7. század második fele)
6. Afraszjáb, palota, „követek csarnoka” (650/655–690) – kínaiak

- II. Már a 6. századi szogd ábrázolásokon megjelenik egy újabb tegeztípus: ez ugyanúgy egy lefelé keskenyedő, puha anyagú zsák, mint a korábbiak, de íves, gyakran kifli alakú. Továbbra is a leajzott íjak tárolására szolgálnak, de láthatóan ezek már összetett, merev szarvú reflexíjak, a sztyeppei íjak klasszikus típusai. E tegez formája természetesen a benne tárolt íjtól függ.

Harci helyzetben nyitott tegezeket látunk, amelyekből az íj szarva kilóg. Az ábrázolások sokaságán nem is egy, hanem két íjat látunk a tegezből előkandikálni, illetve többször az íjat használó harcos második íja látható a tegezben. Az ábrázolások szerint az íj nagyobb része benne van a tegezben, csak a szarv látszik ki. A tegez felső végénél semmi sem látszik, így azt kell gondolnunk, hogy a tegez a felső szarv tövénél véget ért. Ezen ábrázolások alapján nem tudjuk megítélni, hogy e típus hogyan záródott, talán ekkor is vászonba vagy vékonyabb bőrbe csavarták az íjat, ahogyan azt a Nyizsnie Arkhiz-i leletnél is látjuk.

Példák:

1. Taj-cung császár síremléke (649)
2. Li Hszen síremléke (706)
3. Mug hegyi pajzs (8. század eleje?)
4. Kaszr al-Hajr al-Garbí, Szíria (730)
5. Jang Szehszü (Yang Sixu) sírszobrocskái (740)
6. Pendzsikent, Rüsztém ciklus (740 k.)
7. Az anikovai ezüstart

- III. Számos esetben az íjakat teljes nyugalmi helyzetben figyelhetjük meg, amikor gazdáik nem készülnek harci érintkezésre. Ilyenkor a tegez teljes mértékben takarja

az íjat, nem látszik rajta másféle anyag, vagy külön íjborító használata. Úgy tűnik, hogy a „zsákok” felső végét egyszerűen bekötötték.

Példák:

1. An Csia srja (579)
2. Kizil, Maya barlang (no224.) – a „nyolc király” freskó (6. század vége–7. század első fele)
3. Ták-e bosztán, II. Hoszraut (?) ábrázoló relief (7. század első negyede)
4. Afraszjáb, palota, „követek csarnoka” (650/655–690) – szogdok, türkök
5. Tang-kori terrakotta lovasok
6. Karasahr (8. század)
7. Türk sziklarajzok

Nagyon kevés olyan ábrázolás van, amelyen ez a típus az íj használata közben, teljesen ürsen látszana. Ilyen több Tang-kori terrakotta szobrocska: jól látható, hogy a puha anyagú tok az övön való rögzítési ponttól egyszerűen lefelé lóg. Ezek tehát teljesen puha anyagú „tokokra” utalnak. Talán ilyenek a kudyrgai türk nyereg csontlemezein látható tegzek is. Egy poszt-szászánida/szogd, illetve egy kazár ábrázoláson a tegez alsó fele merevnek látszik, míg felső részének puha anyaga lazán hátrahajlik.

Példák:

1. Tang-kori terrakotta lovasok
2. Poszt-szászánida ezüstitál (Hermitage)
3. Nagyolaszi csontbogozó
4. Csir jur-t-i csontlemez
5. A kudyrgai nyereg csontlemezeinek lovasíjász-ábrázolásai

- IV. A következő tegeztípus tulajdonképpen az előző kissé bonyolultabb változata. Mindig ívelő, C alakú leajzott íjak esetében találkozunk vele. Jellegzetessége, hogy a tegez felső vége elkülönül a többi részétől, és láthatólag több darabból áll. A korábbi időszakban, a 6–8. században úgy tűnik, mintha egy lefelé – a C belseje felé néző – kis ablak volna rajta. „Működés közben” nem találtunk róla ábrázolást, mindig zárt formában láthatjuk. Ugyanezen tegeztípusnak gyakran az alsó vége is eltér a többi részétől: más színnel ábrázolják, más anyagú. (Különösen jól látszik ez Li Hszien és Jide herceg síremlékének testőrgárdájánál.) Szintén bonyolult fejkiképzésű hordtegzek láthatóak Li Can-hua 10. század végi festményein: a festő kitan lovasokat ábrázolt. Sajnos a teljes tegez sehol sem figyelhető meg, szerkezete így nehezen értelmezhető. A bizonytalan keltezésű „tibeti” ábrázolásokon egy újabb típus látható: a széles, nagy tegezfej zárt íjtegezre vall, de ennek pontos formája, szerkezete nem ismerhető meg. (Adattár: 26, 28.)

Annyi bizonyos, hogy ez a zárszerkezettel rendelkező hordtegez is átment egy fejlődési folyamaton kb. 400 éves története során, és különféle változatai alakultak ki.

Példák:

1. Dunhuang – Mogao 285. barlang (535–557)
2. Li Hszen síremléke (706)
3. Csung-zsun (Chongrun), Jide herceg síremléke (705 körül)
4. Li Can-hua, kitanok (10. század)

Összefoglalva a fentieket: e tegeztípusok az ábrázolások szerint a 6. századtól egymás mellett léteztek. Kínában kezdetben csak a legegyszerűbb változatot használták (I. típus), s a 7. század második felében cserélték le a zártabb változatra (az íjakkal egyetemben), mindez talán nem független az I. Türk Kaganátus bukásától, s a türk elit Kínába telepítésétől. Szogd és általában Közép-ázsiai közegben a legegyszerűbb íjtegeztípussal egyáltalán nem találkozunk. A zárszerkezettel rendelkező és nem rendelkező változatok egymás mellett léteztek, nem látszik közöttük sem időbeli, sem térbeli elkülönülés. A tegeztípus legkésőbbi, reálisnak tűnő ábrázolásai a 10. századra tehetőek, a későbbiek tudatos archaizálásnak tűnnek. Az ábrázolások viszonylag széles köre arra vall, hogy a 6–10. század között ezt a megoldást használták íjtegezként, s a „homokóra” formájú tegezzel párban szolgáltatta a lovasíjászokat.

A honfoglaláskori magyar lelethorizonthoz tartozó sírokban talált leletek a hordtegek zárszerkezetes csoportjába sorolhatóak. Sajnos a felgyűjtött anyag nem segít annak megértésében, hogy pontosan hogyan is alakíthatták ki őket, nagy valószínűség szerint nem olyan formán, ahogy a keleti ábrázolásokon látható. Figyelemre méltó, hogy a magyar leletek e tegeztípus legkésőbbi megjelenései közé tartoznak.

Irodalom:

Fettich Nándor: Adatok a honfoglaláskor archaeológiájához. *Archaeológiai Értesítő* 45 (1931) 48–112.

László Gyula: A kenézlői honfoglaláskori íjtegez. *Folia archaeologica* 7 (1955) 111–122.

Révész László: *A karosi honfoglalás kori temetők - Régészeti adatok a Felső-Tisza-vidék X. századi történetéhez.* Miskolc 1996.

Hordtegez-leletek

Csontlemezek a Kenézlő-Fazekaszug, II/39. sírból, és László Gyula által készített rekonstrukciója.

a

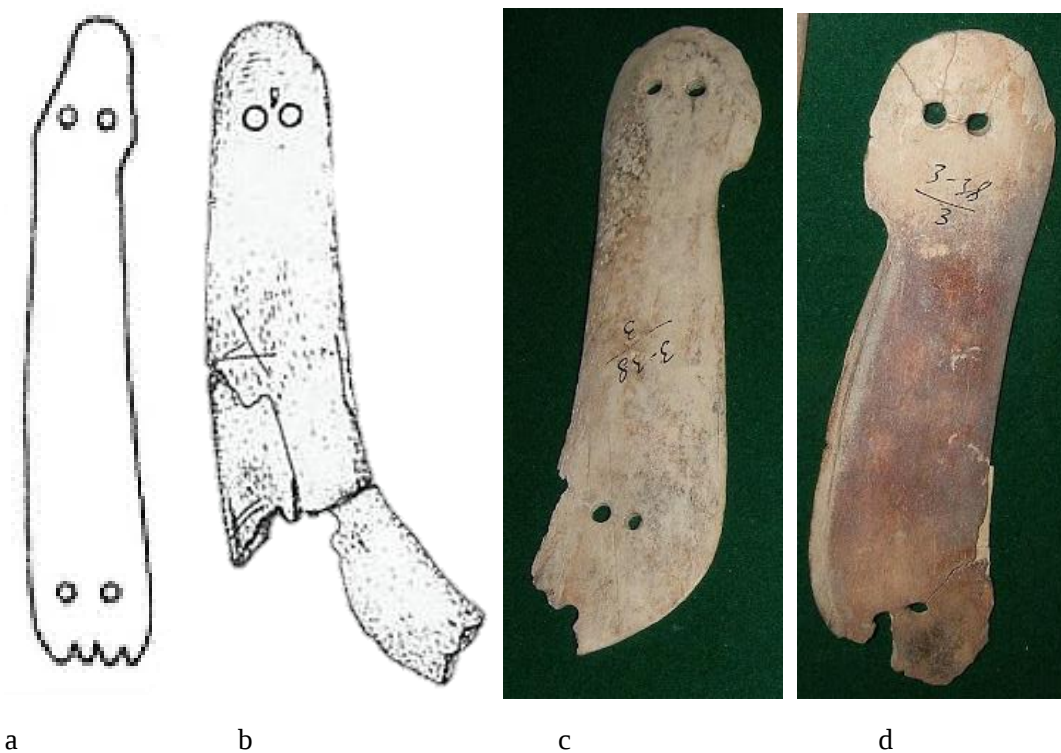
b

c

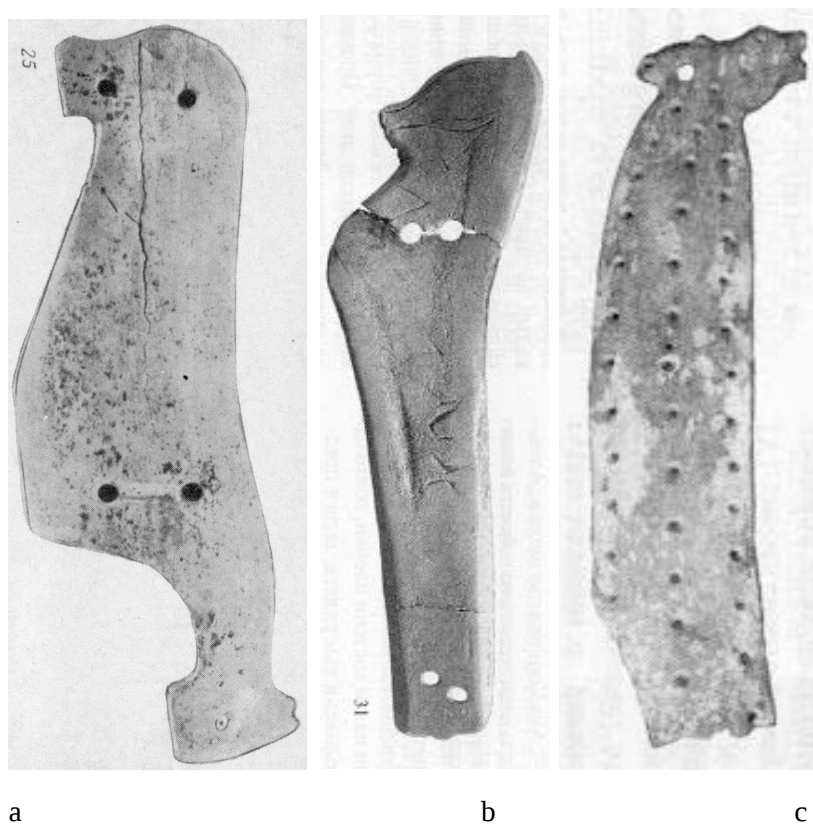
d

e

A Kenézlő–Farkaszug I/11. sír lemezei (a), a Tiszaeszlár-újtelepi (b), az Izsák-balázspusztai (c), a jászódózsai (d) és a Szentés–Mindszent, Koszorús-dűlői (e) lemezek.

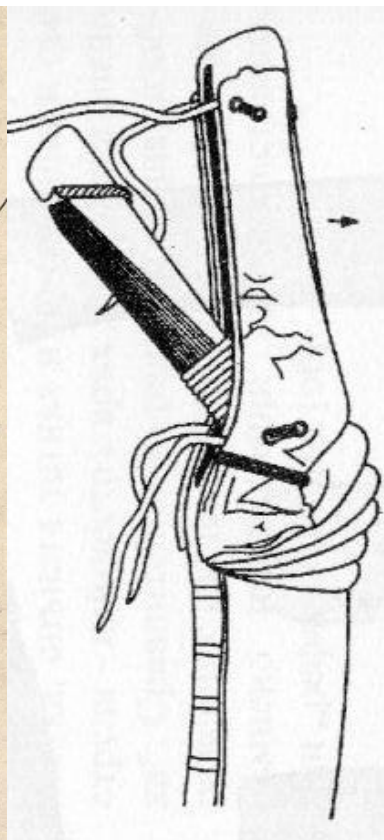
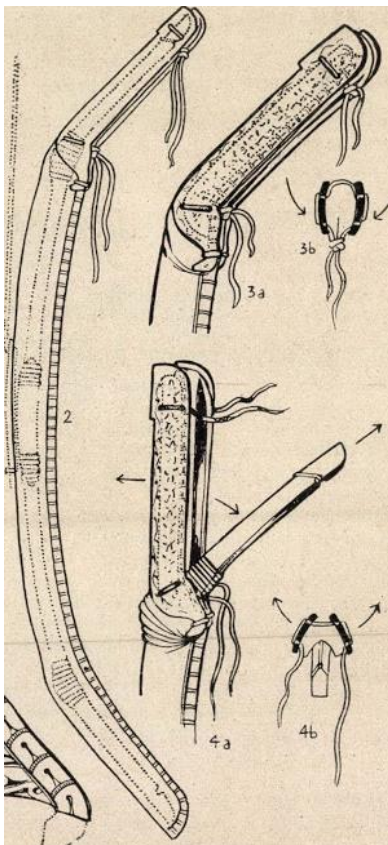
Csontlemezek: Libice nad Cidlinou (a), Przemyśl (b), Csernyigov (c-d)

Csontlemezek: Kazária (Hermitage múzeum) (a), bolgár (b-c)

Lemezek a Karos-Eperjesszög, II/16. sírból (a), Tiszaeszlár-Újtelepről (b) és a Kenézlő–Farkaszug I/11. sírból (c).

László Gyula, és nyomán Valeri Yotov tegezrekonstrukciója

A Nyizsnie Arkhiz-i lelet

Adattár

I. Kína

1. Csiujüankang-i sír (6. század közepe)

A Hszincsou (Xinzhou) város közelében található csiujüankangi sírban nyugvó egyén személye, és így keletkezésének ideje is ismeretlen. A falképek stílusa alapján a keleti Vej (534–550) vagy az északi Csi (550–557) dinasztiák idejére teszik.

http://www.kaogu.cn/en/Special_Events/en/Special_Events/Archaeology_Forum_2014/2015/0123/49028.html

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Tomb_of_Northern_Qi_Dynasty_in_Jiuyuangang,_Xinzhou,_Mural_25.jpg

2. Lo Zsuj sírja (570)

Lo Zsuj (Lou Rui) síremlékét 1979-ben tárták fel Tajjüan (Taiyuan) közelében. A szokásos formát követi: egy boltozatos szoba, amelyhez lejtős rámpa vezet le. Mindkettőt freskók sokasága díszíti. Lo Zsuj egy északi törzsfőnök volt, aki az északi Csi dinasztia (550–577) négy császáranak is unokatestvére volt. Az erőszakos, nagyratörő nagyúr jelentős pozíciókat szerzett az udvarban, 570-ben bekövetkezett halála után a háború nagy minisztere címmel tüntették ki. Rendkívül díszes sírjában számtalan figura látható, a harcosok nomád (Xianbei) viseletben.

https://zh.wikipedia.org/wiki/File:Riders_on_Horseback,_Northern_Qi_Dynasty.jpg

3. Hszü Hszienhsziu sírja (571)

Tajjüan (Taiyuan) az északi Csi (Qi) állam jelentős városa volt, ennek közelében tárták fel az 571-ben elhunyt Hszü Hszienhsziu (Xu Xianxiu) tábornok sírját. A kínai stílusban épített, kamrás sír falait freskók díszítik, központi képe a tábornokot és feleségét ábrázolja egy sátor alatt, kb. 200 fős kíséretükkel. Az oldalfalakon – a szokásoknak megfelelően – feltűnik a tábornok testőrsége is. A képeken számtalan nomád – xianbei – viseleti elem figyelhető meg.

<https://www.alamy.com/stock-image-ancient-mural-painting-of-the-honour-guard-detail-northern-qi-dynasty-162528581.html>

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Shanxi_Museum_2009_Taiyuan_892.jpg

4. Csangle hercegnő sírja (7. század közepe)

Csangle hercegnő (620–643) sírja, 7. század közepe. Csangle Taicung császár ötödik lánya volt, sírja a császári mauzóleumban, a Tang főváros, Csangan (ma: Xian) közelében található.

<https://www.artstation.com/artwork/4bXrwn>

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Tang_soldiers.jpg

<https://www.xkx.com/lishi/688527.html>

<https://images.freeimages.com/images/premium/previews/1437/14371159-tang-dynasty-fresco.jpg>

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Tang_soldiers_-_Dunhuang_mural.jpg

5. An Csia sírja (579)

2000-ben Hszenben találták meg An Csia (An Jia) halotti ágyát. An Csia egy szogd előkelő volt, aki Guzang (ma: Wuwei Gansuban) városából származott, és az északi Csou dinasztiát (557–581) szolgálta, amely sztyeppei – xianbei – gyökerekkel bírt. Szabao rangban állt, ami a Kínában megtelepedett idegen közösségek vezetőinek címe volt. 579 körül hunyt el Csanganban, az állam fővárosában (ma: Xian). Az iráni nyelvű szogdok eredendően Közép-Ázsia keleti felében éltek, és komoly városállamokat hoztak létre. Elsősorban kereskedelemről és kézművességből éltek, komoly vagyont halmoztak fel. Egységes államot ritkán hoztak létre, kolóniáik viszont messzire terjedtek, kereskedelmi telepeik a kínai fővárosban is jelen voltak. Kultúrájuk nagymértékben befolyásolta a sztyepperégió arculatát, nagy szerepük volt például a tételes vallások terjesztésében.

A Kínában élő szogdok sajátos halotti szertartásai közé tartozott a halotti ágyak készítése, amelyeket remekbe faragott domborművekkel díszítettek. Ezeken gyakran életképeket láthatunk, amelyeknek a szereplői maguk is szogdok, vagy sztyeppei nomádok: a türk kaganátus alattvalói. An Csia halotti ágyán egy helyen láthatunk világosan ábrázolt íjteget.

<https://sogdians.si.edu/an-qies-funerary-bed/>

6. Hulü Cse sírja, Tajjüan (597)

Hulü Cse (Hulü Che) az északi Csi dinasztia egyik vezető családjából származott. Bár 572-ben száműzték a klánt, a szomszédos északi Csou dinasztiában is nagyra értékelték képességeiket, majd pedig a feltörekvő Szuju dinasztia szolgálatába álltak. Hulü Cse Senhsziben, a Szuju fővárosban hunyt el, de a hajdani északi Csi fontos városa, Tajjüan (Taiyuan) közelében készült el klasszikus szerkezetű sírja.

<http://dingyue.ws.126.net/2019/1124/564480f6j00q1g3vg0023c000jl00u0m.jpg>

7. Taj-cung császár síremléke (649)

A Tang dinasztiát megalapozó kínai császár Tang Tai-cung (626–649) síremlékét, a Csao mauzóleumot Senhszi tartományban, a Csiucung (Jiuzong) hegységben építették meg. A sírt többek között hatalmas köreliefek díszítették, amelyek a császár hat kedvenc lovát ábrázolták, és valószínűleg Jen Li-pen munkái. Az egyiken Csiu Hszing-kung (Ch'iu Hsing-kung) tábornok (585–665) látható (Philadelphia, Univ. Mus.), amint éppen egy nyilat húz ki az Őszi harmat nevezetű ló lábából.

<https://www.penn.museum/collections/object/167942>

e

8. Jen Li-pen: „Figyelmeztetés láncban” (7. század második fele)

Jen Li-pen (600?–673) kínai festő, hivatalnok és politikus a korai Tang-korban. A kor jellegzetes festészeti formája a tekercs, a „Figyelmeztetés” is ilyen. Egy erkölcsi tantörténetet mesél el az ideális hivatalnokról, aki a fenyegetések hatására sem hátrál meg attól, hogy urát figyelmeztesse.

<https://i.pinimg.com/originals/73/6b/d7/736bd7f0be63b0f9ec4eac01bbd5ba6b.jpg>

https://sr.gallerix.ru/_UNK/431254035/1341956876.jpg

9. Li Hszien síremléke (706)

A Qianling mauzóleum a Tang dinasztia temetkezési helye, kb. 85 km távolságban a Tang fővárostól, Hszientől (Xian). 684-ben hozták létre Kao-cung (Gaozong) császár emlékére (649–683), majd 706-ban jelentősen kibővítették: ide temették feleségét, Vu császárnőt (Wu Zetian, 690–705), aki „trónbitorlóként” irányította az országot 705-ig, és Li Hszien (Li Xian) koronaherceget is (Crown Prince Zhanghuai, 653–684). Az első császár sírjához további 17 csatlakozik – ezek közül ötöt tártak fel: három az uralkodócsaládhoz tartozott, egy kancellár és egy gárdaparancsnok.

Li Hszien Kao-cung császár hatodik fia volt, anyja hivatalosan Vu császárnő, de az udvari pletykák szerint valójában annak húga, Ho-lan. Bár 675-ben trónörökösnek nevezték ki, de Vu igyekezett eltávolítani az útból, 680-ban összeesküvéssel vádolták meg és száműzték. 706-ban, Vu császárnő halála után post-humus visszakapta trónörökösi címét és a Qianlingi mauzóleumban temették el. A közép-ázsiai felszereléssel ábrázolt testőrgárda az ő sírjában látható. A figurák kb. életnagyságúak, 160 cm magasak. (vö: Az ősi Kína, 140–141.)

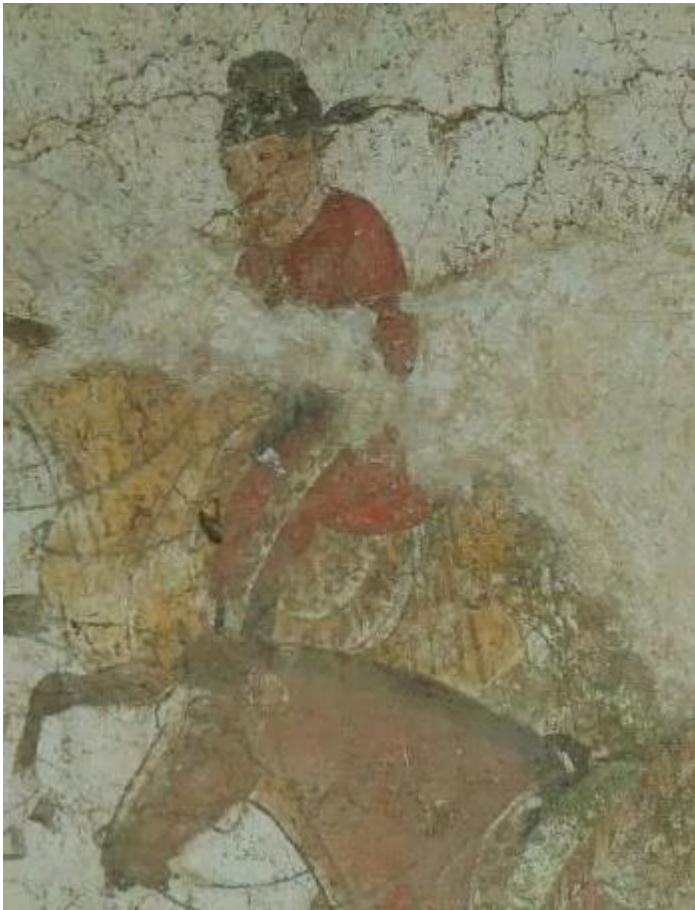
<http://www.8mhh.com/2013/0711/3811.shtml#g3811=27>

<https://freewechat.com/a/MzA5MzM5MDk4NA==/2648581559/1>

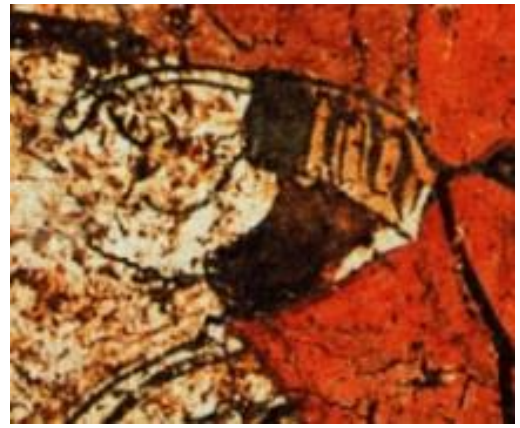
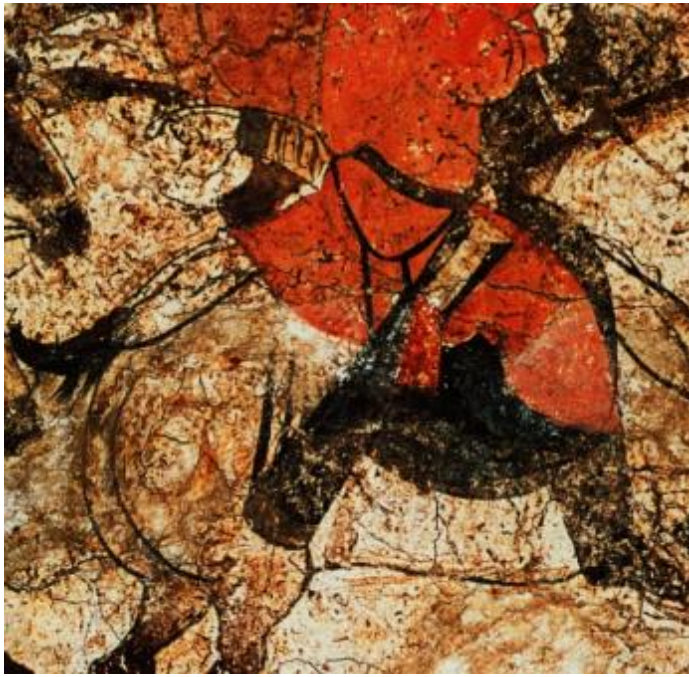
<http://www.8mhh.com/2013/0711/3811.shtml#g3811=15>

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Figures_in_a_cortege,_tomb_of_Li_Xian,_Tang_Dynasty.jpg

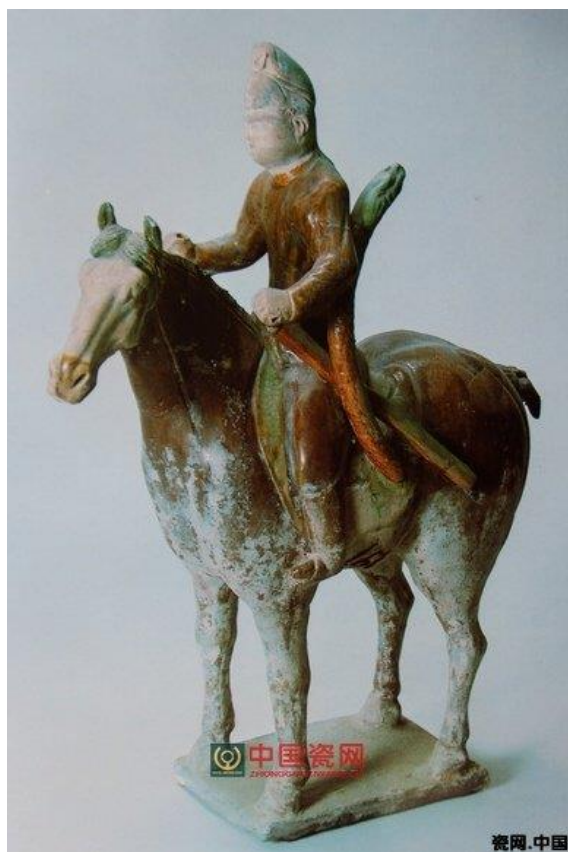

10. Csung-zsun (Chongrun), Jide herceg síremléke (705 körül)

Csung-zsun herceg (682–701) a Tang dinasztia tagja, egyúttal a Csu leszármazottja is. Halála idején kegyvesztettnek számított, 705-ben rehabilitálták, és ekkor épült a síremléke is Csianling mauzóleumban, kb. 85 km távolságban a Tang fővárostól, Hszientől (Xian). A tegzek a sír freskóin és a lovasszobrokon is láthatóak.

<https://www.dreamstime.com/stock-photo-wall-painting-tomb-crown-prince-yide-son-emperor-zhongzong-tang-dynasty-xian-china-li-chongrun-image88703944>

瓷网.中国

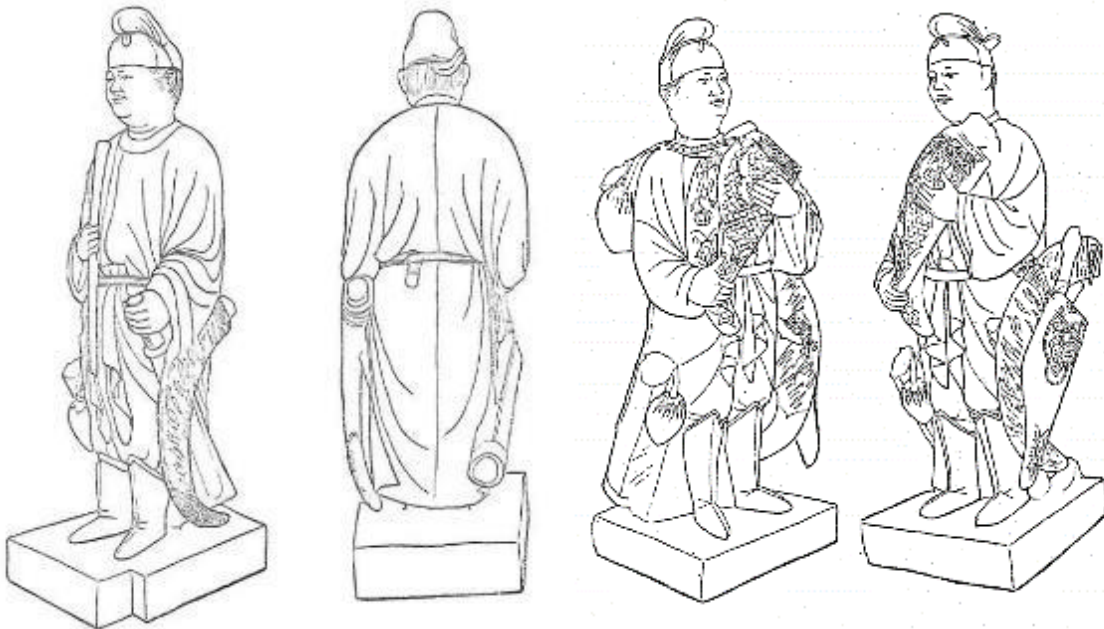
瓷网.中国

<http://www.zhongguociwang.com/show.aspx?id=6496&cid=153>

11. Jang Szehszü (Yang Sixu) sírszobrocskái (740)

Jang Szehszü (654–740) a Tang császári udvar első udvari eunuchja, majd tábornoka volt. Sírját 1958-ban találták meg Hszenben. A két szobrocska két fegyverhordozóját ábrázolja, a kor kínai művészetében egyedülálló alkotások. A szobrok töredékesen kerültek elő, és éppen az íjászfelszerelés esetében számos helyen kiegészítésre kerültek.

https://www.academia.edu/11123872/Beliefs_about_Sculpture_The_Marble_Guardsmen_of_the_Court_Eunuch_Yang_Sixu

12. Tang-kori terrakotta lovasok

https://www.liveauctioneers.com/item/72994077_chinese-terracotta-tang-horse-and-soldier

Peking, palotamúzeum

<http://diglweb.zjlib.cn:8081/zjtsg/zgsmcgzx/cypicxl.jsp?channelid=91743&record=8445>

13. Li Can-hua: Kitan előkelő és kísérete (10. század)

Li can hua (Li Tsan hua, 899–936), azaz Jelü bej Tung-tan hercege volt, az első Liao császár, Taj-cung testvére. A kép eredete nem egyértelmű, egy kései kolofon tartja az ő művének. Maga a kép másolat, több változata is ismert. E példányt a tajvani palotamúzeumban őrzik.

A festmény egy kitan előkelőt és kíséretét ábrázolja. A kitanok eredetileg Északkelet-Ázsiában éltek, a 4–13. század között vannak rájuk adataink. A 10. században komoly hódításokba kezdtek, elfoglalták Kína északi területeit is, ahol megalapították a Liao-dinasztiát (907–1125), Közép-Ázsiában pedig a Karakitaj államot (1124–1218). A festő maga is kitan volt, műve tehát elsőrangú forrás.

https://hu.wikipedia.org/wiki/F%C3%A1jl:Anonymous-The_King_of_Dongdan_Goes_Forth.jpg

14. Csou Ven-csü: Szu Vu és Li Ling elválása (10. század közepe)

Szu Vu a Han kor jelentős diplomatája, akit többször küldtek követségbe a hunokhoz, míg Li Ling ugyanekkor jelentős hadvezér, aki szintén a hunok ellen harcolt a Kr. e. 2. században. Csou Ven-csü (Zhou Wenju) a déli Tang császárság (937–976) udvari festői közé tartozott. Képe tehát jóval korábbi témát dolgoz fel, valószínűleg tudatosan archaizál, az új ábrázolás hiteltelen.

<https://www.visiontimes.com/2019/10/26/the-regret-of-a-traitor-part-1.html>

15. Li Gonglin: Hszi Jüe (Xi Yue) szentséges lelkének érkezése (11. század második fele)

Li Kung-lin (Li Gonglin, 1049–1106) hivatalnok volt a Szung dinasztia udvarában, mindemellett antikvárius és kiváló festő. A tekercskép egy főúri vadászatot ábrázol.

<https://www.worthpoint.com/worthopedia/chinese-paper-handmade-figure-wall-1849053819>

16. Csien Hszüan (Qian Xuan, 1235-1305): Jang Kuj-fej lóra száll

Csien Hszüan a kései szung és a korai Jüan kor festője. Művészetében egyesített a Szung realizmust a Tang előképekkel. Szívesen nyúlt vissza régi témákhoz, tudatosan archaizált. Jang Kuj-fej lóra száll című képe is ilyen, Hszüan-cung Tang császárt ábrázolja kedvenc ágyasa társaságában, akit éppen nyeregbe segít. A sokszor megörökített drámai történet a Tang dinasztiát megrázó An Lo-sen felkelés idején játszódik 756-ban, s Jang Kuj-fej kivégzésével végződik.

<https://asia.si.edu/object/F1957.14>

II. Közép-Ázsia (7–8. század)

17. Az 500 rabló története. Dunhuang – Mogao 285. barlang (535–557)

Az 500 rabló történetét elbeszélő freskó a Nyugat Vej császárság idejében (535–557) készült egy felirat tanúsága szerint. Maga a barlang 538–539-ben lett készen. A fő freskó egy buddhista tantörténetet ábrázol: az 500 rablót legyőzik a csapatok, megvakítva egy erdőbe küldik őket, ahol Buddha tanainak követőivé válnak, és visszanyerik szemük világát.

<http://5b0988e595225.cdn.sohucs.com/images/20190813/0244b51a531341f3b37c5e1053d4b8fd.jpeg>

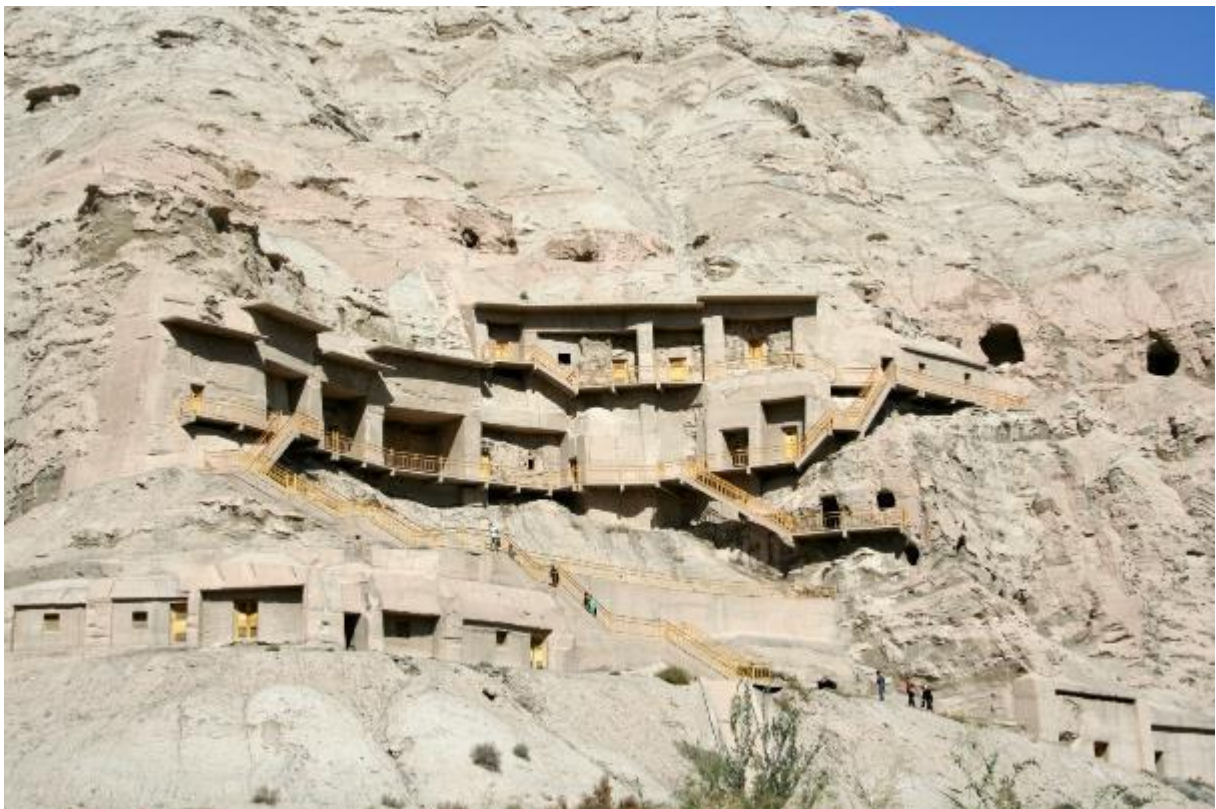
<http://en.dhmuseum.yufu.in/news/read/cid/111/id/87.html>

18. Kizil, Maya barlang (no224.) – a „nyolc király” freskó (6. század vége–7. század első fele)

A ma ÉNy-Kínában fekvő Kizil a selyemút egyik csomópontja volt, és alig 75 km-re állt a neves kereskedelmi és politikai központtól, Kocsótól. Kína talán legrégebbi buddhista barlangkomplexuma található itt, amelyet a 4–7. század között készítettek, a kocsói szogd királyság fennállása idején. 236 barlangtemplom látható itt.

A kizili barlangtemplomok freskóit három fázisba osztják az új kutatások: a. 4. század, b. 5. század–6. század eleje; c. 6. század második fele–7. század első fele. A nyolc király történetét és Kusinagara ostromát elmesélő freskó minden bizonnyal az utolsó fázisban készült.

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kizil_caves_2006_10_01.jpg

[http://warfare.ga/6-10/Kizil cave 205-Eight Kings of the relics-large.htm?i=1](http://warfare.ga/6-10/Kizil_cave_205-Eight_Kings_of_the_relics-large.htm?i=1)

19. Ták-e bosztán, II. Hoszraut (?) ábrázoló relief (7. század első negyede)

II. Hoszraut (?) ábrázoló relief Ták-e bosztánban (7. század első negyede). Ták-e bosztán hatalmas reliefjeivel a kései Szászánida Birodalom reprezentatív pontja volt. A „nagy boltív” és az abban látható ábrázolások számos vitára adtak okot. A hatalmas, teljes fegyverzetben ábrázolt lovas kiléte is kérdéses, a kutatás általában II. Hoszrau királyt (591–628) látja benne, és a 7. század első negyedére teszi

<https://irandoostan.com/taq-e-bostan/>

20. Afraszjáb, palota, „követek csarnoka” (650/655–690)

Afraszjáb egy szogd kereskedőváros a mai Szamarkandtól ÉNY-i részén egy dombon, amelyet a Kr. e. 6. századtól a mongol hódításig laktak. Bár a város romjait már a 19. századtól ismerték, a freskók csak 1965-ben kerültek elő egy útépités során. Ez lényegében egyetlen nagy terem, a „követek csarnoka”, amelyet a 7. század közepén festettek ki. A falakon több környező náció látható: az északon a kínaiak, a délin maga Szamarkand, vagyis az iráni/szogd világ, a keleten India, a nyugati, főfalon pedig török katonák fogadják a különféle követeket. Kérdés, hogy mi volt a fal tetején, talán a török kagán, vagy egy török követség? Netán az afraszjábi utalkodó? a freskók sérült volta miatt számos rekonstrukció képzelhető el.

http://uzbek-travel.com/about-uzbekistan/monuments/afrasiab_museum/

A déli fal az irániakkal (rekonstrukció)

A déli fal az irániakkal

Vadászjelenet az északi – kínaiakat ábrázoló – falon.

21. Mug hegyi pajzs (8. század eleje?)

A Mug hegyi erődtámasz a Zarafsán folyó felső folyásánál található, s a pendzsikenti szogd elit mentőháza volt a 7–8. században. (Pendzsikentől 60 km-re keletre fekszik.) Az arab csapatok 722-ben foglalták el. Az 1930-as években kezdődött meg a feltárása, a számos írott forrás mellett használati tárgyak is előkerültek, többek között egy fa pajzs, amelynek pergamen borítására szogd lovast festettek.

<https://www.pinvibe.com/media/455356212302364064>

22. Kaszr al-Hajr al-Garbí, Szíria (730)

A kései Omajjád kalifák palotája Palmyrától 80 km-re, a mai Szíriában. Hisám ibn Abdalmalik kalifa építtette 727-ben.

http://islamicart.museumwnf.org/database_item.php?id=object;ISL;sy;Mus01;2;en

23. Pendzsikent, Rüszttem ciklus (740 k.)

Pendzsikent szogd város volt a Zerevsán folyó partján, kb 60 km-re Szamarkandtól. A szogdokat már a Kr. e. 6. században is említik a források. A várost 722-ben az arabok felgyújtották és lerombolták, ami furcsa módon számos emléket őrzött meg akkori állapotában a mának. A várost részben még lakták a 8. század végéig, de utána teljesen elhagyták.

<https://a5.typepad.com/6a017ee66ba427970d01bb08d19bbd970d-pi>

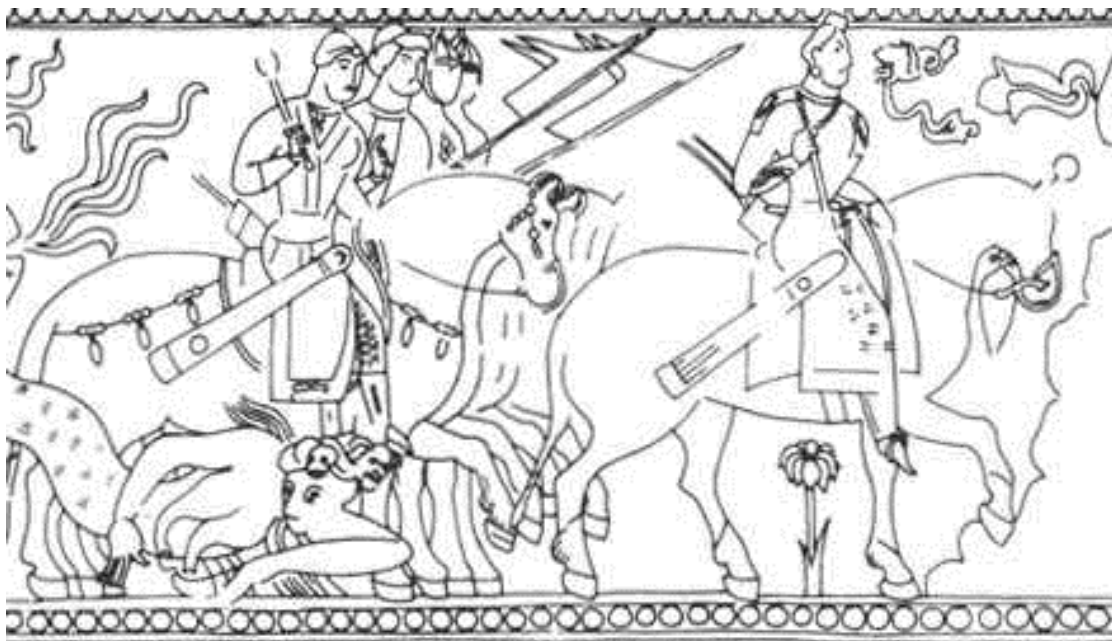
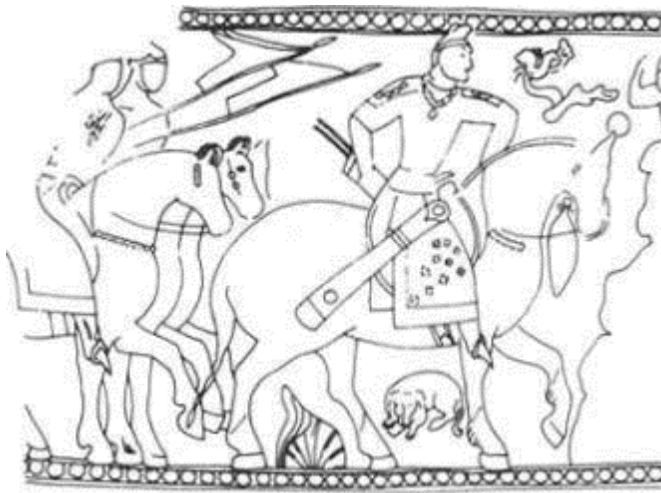

<https://twitter.com/eranudturan/status/1088907388365799424/photo/1>

24. Karasahr (8. század)

A Tárím medence északi részén végigvezető út mentén elhelyezkedő régi szogd kereskedőváros a 7. században többször kínai – Tang – fennhatóság alá került, a 9. században pedig az Ujgur Birodalom hódította meg. A Karasahr („Fekete város”) tőlük van, kínai neve Jencsi (Yanqi), szogd-buddhista neve pedig Agni volt. A festmények a város közelében lévő barlangkomplexumban találhatóak, Kusinagara ostromának képe a 11-es számúban. Buddha Kusinagara közelében hunyt el, és itt kezdték összegyűjteni a relikviáit, s ezek birtoklása körül robbant ki a vita. A kutatás a képet egyöntetűen a 8. századra teszi.

<https://twitter.com/hashtag/karashahr?src=hash>

25. Bezeklik, freskó (8–9. század)

A Kocsó közelében fekvő Bezeklikben 77 barlangtemplomból álló buddhista komplexum található, a kép a 9. templomból származik.

http://dsr.nii.ac.jp/cgi-bin/toyobunko/show_page.pl?lang=en&book=VIII-5-B6-1/V-1&page=0070&keyword=feldherrnreihe

26. Tibeti lovas, Mengdiexuan Collection (7–9. század)

Az aranylovas a Hongkongi *Mengdiexuan Collection*-ben van, származási helye ismeretlen, a kutatás a Tibeti királyság virágkorához (Tubo kor, 608–866) köti.

https://www.cpr.cuhk.edu.hk/en/press_detail.php?id=1548&t=cuhk-50th-anniversary-celebratory-event-cuhk-presents-the-radiant-legacy-ancient-chinese-gold-from-the-mengdiexuan-collection-exhibition-to-celebrate-the-golden-jubilee

27. Delingha-i lovas (?)

Az előzőhöz hasonló lovas figura került elő Delingha városából (Csinghaj tartomány), szintén a Tibeti királyság idejéből. Ez a terület a Tibettől ÉK-re fekvő Cajdam-medencében található, amely a Tárím-medence DK-i folytatása, és átjárót képez a Tang főváros, Csangan (ma: Xian) és a Tárím-medence között. Mindig is soknemzetiségű volt, s itt volt a centruma a xianbei eredetű tujuhun birodalomnak. A tujuhunok a 3. század derekán érkeztek ide, fővárosuk a Koko-nor (Csinghaj)-tó közelében volt, majd aktív hódításba kezdtek a térségben lényegében minden irányba. A 7. század közepén a megerősödő Tang Kína és az egységesülő Tibeti Királyság közé szorultak, akik végül felmorzsozták őket a 630-as években. Egy részük Kelet-Kínába költözött, másik részük viszont helyben maradt tibeti fennhatóság alatt. A 9. században megerősödtek az ujjur támadások a régióban, majd az Ujjur Birodalom bukása után a menekülő ujjurok részben itt telepedtek meg.

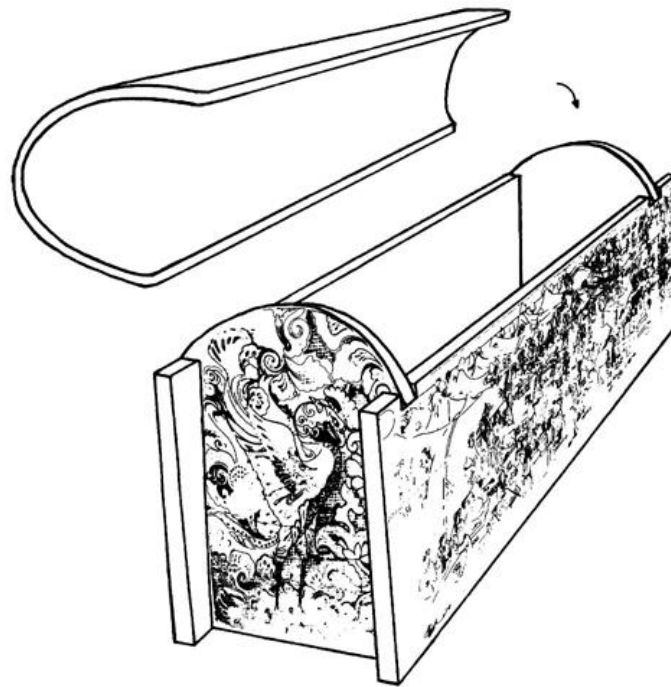
<http://www.cpcss.sh.cn/content/12900.html>

28. Guolimui koporsó (7–9. század)

Tang kori sír Delingha (Csinghal) Guolimu városrészében. A fából készült koporsót gazdagon kifestették. A kutatás tibetiként határozta meg, és a tibeti királyság virágkorához köti. A térség xianbei-tujuhun háttéréről lásd az előző leírást.

<http://www.hpzh.org/4e757b/20191209A03OD600.html>

29. Poszt-szászánida ezüstitál (Hermitage)

Irán (?), 7–8. század. 1840-ben került a Hermitage-ba. A tál bár első pillantásra a szászánida, poszt-szászánida vadászjelenetes tálak sorába tartozik, sok apró részletében eltér azoktól. A lovas például nem visel uralkodói koronát és más kéztartással lő, a lába pedig jól láthatóan kengyelbe támaszkodik. Nyíltége sem ott van, ahol a szászánida ábrázolásokon. Mindezek alapján a szokott mintától eltérő, egyéni megformálású darabra kell gondolnunk.

<https://hu.pinterest.com/pin/735494182875047966/>

30. Bizonytalan korú türk sziklarajzok

- a. Balbal – köember. Har Jamaatin gol-Mongol Altaj

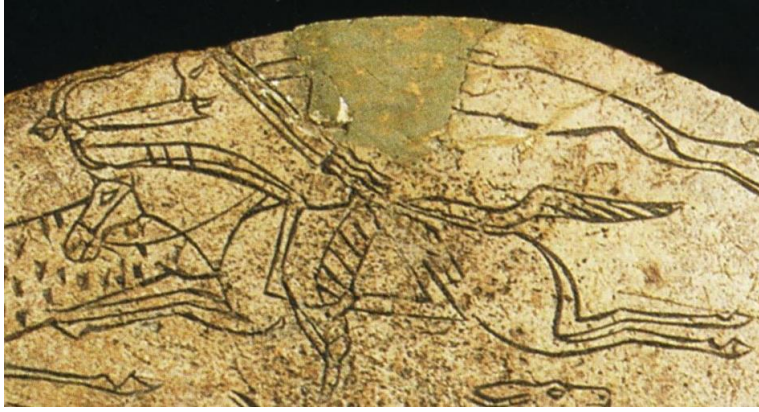
- b. Mongol-Altaj

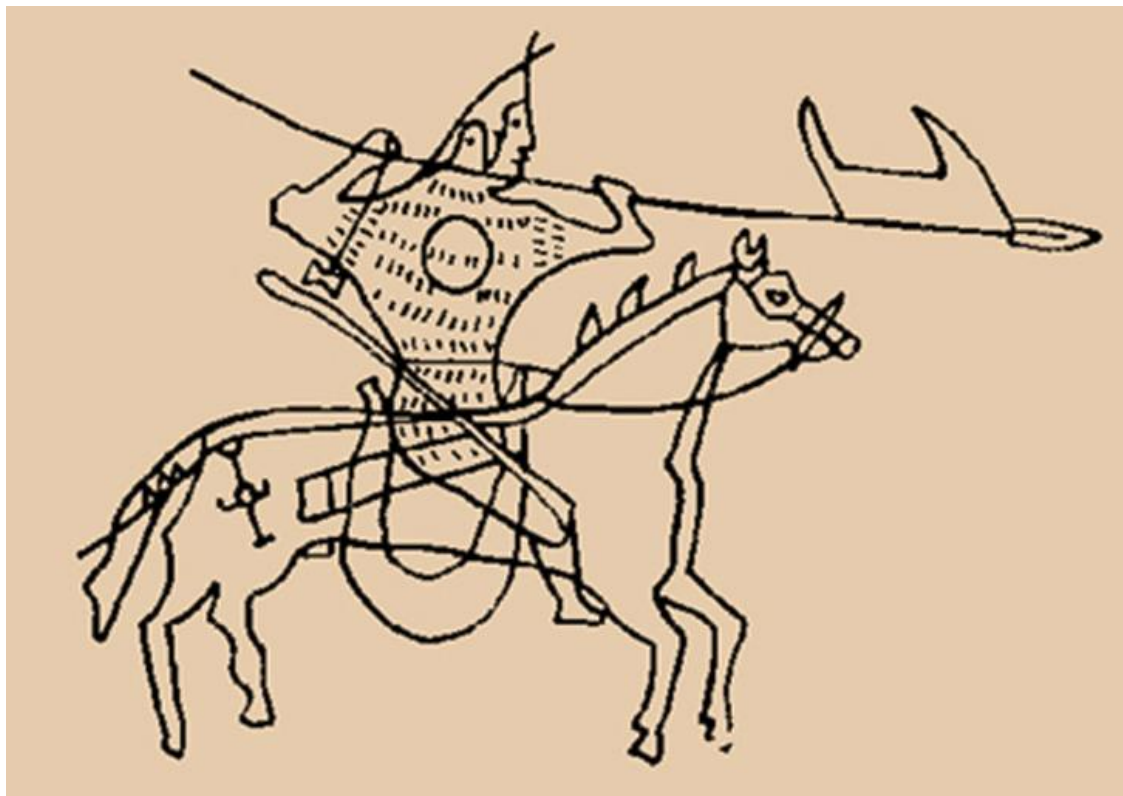
- c. Sziklarajzok a kudyrgai lelőhelyről, amely az Altaj hegység oroszországi részén található, a teleckoje-i tó közelében. 1924-ben fedezték fel Rugyenko ásatásai során: ez volt az első komoly orosz régészeti expedíció az Altajban, leletanyaga azonban a II. világháború során Leningrádban eltűnt, csak a vázlatrajzok és a kiadványok maradtak meg.

<http://kronk.spb.ru/library/azbelev-pp-2010.htm>

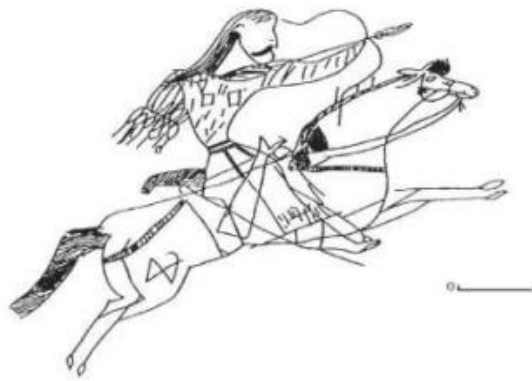

d. Szulek, Északnyugat-Hakaszia, Ordzsonikidzsevszkoje Rajon

e. Sziklarajzok, Csagan folyó völgye, Altaj Köztársaság, Oroszország

f. Ulaz Mountain, Minuszinszki-medence, Hakaszia

g. Usty-Airy, Altaj,

h. Bajanzürek (Kapal), Kelet-Kazakisztán, Jetiszu vidéke.

i. Eskiöldmesz-hegylánc, Kelet-Kazakisztán, Jetiszu vidéke.

j. Kazakisztán

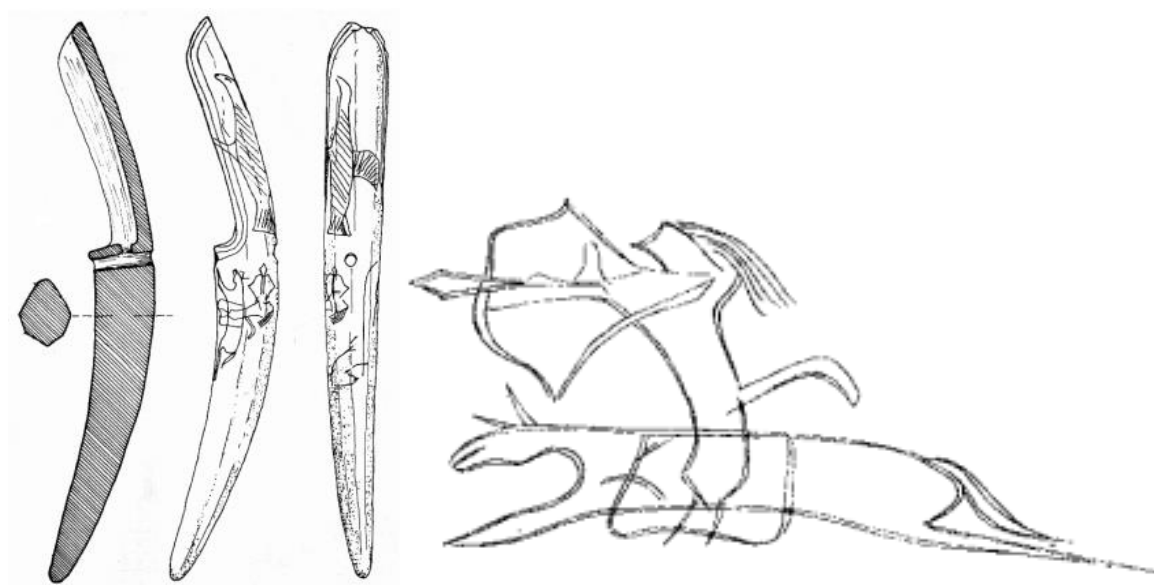

III. Európa

31. Csontbogozó a szerémségi nagyolasziból (Mandelos), avar kor

A csontbogozó egy kora avar lovassírból került elő.

https://www.academia.edu/29411095/Carved_antler_tools_from_Nosa_and_Man%C4%91elos_re%D0%B0ssessed_a_glimpse_into_the_Avar_pictorial_evidence

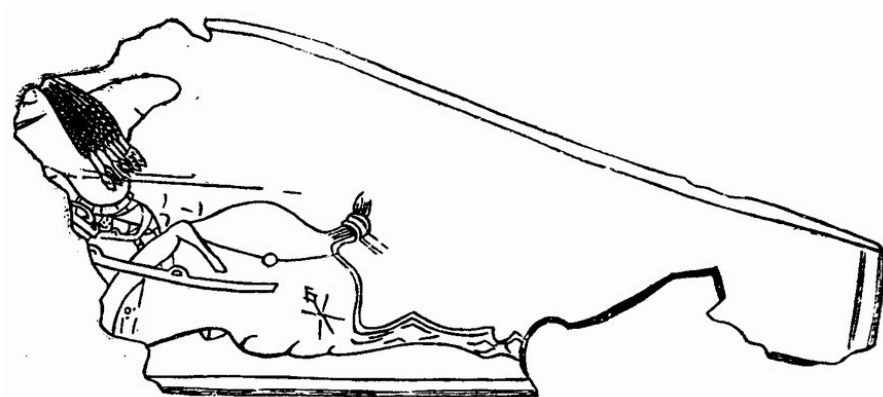

32. Csir-jurti csontlemez (7–9. század)

Csir-jurt a dagesztáni Szulak folyó mellett található, azon a helyen, ahol a folyó kilép a hegyek közül. Hatalmas területű rommező található itt, amelyet egyesek a korai kazár fővárossal, Balandzsarral azonosítanak. A leletek a 7–9. századra datálhatóak.

A bekarcolt lovas minden bizonnyal íjat feszít, hordtegzének felső része ennek megfelelően lefelé csüng, éppen úgy, ahogy a Hermitage-ban őrzött tál lovásánál is látható.

<http://www.hagahan-lib.ru/library/pletneva-hazary4.html>

33. Az anikovai ezüstitál

Az anikovai aranyozott ezüstitál a poszt-szászánida kézműipar terméke, és sok társához hasonlóan a permi régióból került elő, Cserdiny közelében, az Urál nyugati oldalán, a Káma közelében, még 1909-ben, tehát a komolyabb hamisítások időszaka előtt. Talán a Hétfolyó vidékén – a mai Kelet-Kazaksztánban készült a 9–10. század táján. (A keletkezési hely és idő valójában bizonytalan.) A tálon ábrázolt esemény is bizonytalan, felmerült, hogy Jerikó ostromát ábrázolná.

https://www.hermitagemuseum.org/wps/portal/hermitage/digital-collection/08.%20Applied%20Arts/97259/!ut/p/z0/04_Sj9CPykssy0xPLMnMz0vMAfIjo8zi_R0dzQyNnQ28_J1NXQwc_YMCTIOc_dwNDE30vfSj8CsAmmBU5Ovsm64fVZBYkqGbmZeWrx9hYKGn4FhQkJ0ZmqLgWFRSrB9haW5kaqlfkB0VCQA_0AQZ/?lng=pt?p1=room:B10_F1_H11

